

پارادایم گفتگوی ادیان paradigm of religious dialogue

دکتر محمدرضا شهیدی پاک^۱

^۱ استادیار دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز

چکیده

بحث در پارادایم ادیان، الگویی ترکیبی از فلسفه و جامعه‌شناسی است. خاستگاه آن در محدوده فراتر از علم ادیان است. گفتگوی ادیان دارای هستی‌شناسی فلسفی در ساحت هستی انسان است و پارادایمی منطقی است. نه در دیدگاه و نگرش خطی به تاریخ انسان بلکه در هر نگرش به تاریخ گفتگوی ادیان در این جایگاه کالبدی است. زمینه این نظر فلسفی روند مردم‌شناسی در تاریخ جامعه‌شناسی است. در روند مردم‌شناسی در آغاز خلقت جماعتی واحد و یکدست از مردم بدون زمینه‌های جدایی‌زندگی می‌کردند و جامعه و یا جوامعی یک دست بودند و یکدستی تنها ویژگی آن‌ها بود ولی جوامع ویژگی ثانویه‌های هم دارند که ضرورت ماهوی تغییر است. پس از تغییر جایگاه انبیاء سامان دادن به تغییرات است. بنابراین گفتگوی انبیاء مانند علت وجودی آن‌ها دارای جایگاه وجودی و کالبدی در جوامع است و بخشی از مردم‌شناسی است و در علم ترکیبی فلسفه و جامعه‌شناسی در این پژوهش بررسی شده است و نشان می‌دهد وجود دائمی گفتگوی ادیان و سوق دادن مسائل سیاسی به سمت آن و طرح آن به عنوان اصل یا ضمیمه به هستی‌شناسی ادیان نزدیک تر است چون ادیان به طور طبیعی برای سامان دادن به چند دست شدن جوامع بوجود آمده‌اند و هستی آن‌ها ریشه در مردمی دارد که دارای ماهیت یکدست هستند و جوامع برگرفته از ناس و انسان هستند. مبانی نظری این تفکر قرآنی نخستین بار بوسیله محی الدین عربی که در جامعه چند دینی جنوب اروپا در مرسیه شبه جزیره ایبری دنیا آمد و عرفان و تصوف و مدرسه خاص تصوف فلسفی را رایج کرد به صورت کلاسیک در کتاب فصوص الحکم تبیین شد. کتاب مانیسفیسست نظری وحدت ادیان است و قرن‌ها مورد توجه محافل شرق شناسی بویژه در قرن بیستم بوده است. و محی الدین آغاز گفتگوی ادیان است. و هستی‌شناسی وحدت ادیان و دایره وجودی گفتگوی آن‌ها را دگر کرده است. در واقع او پارادایمی منطقی در ساحت علوم انسانی درست کرده است که ترازوی نسبت سنجی عرفانی پیامبران است. و درحقیقت کار او موجب هستی‌شناسی نسبت وجودی انبیاء به تاج سر انبیاء محمد با زبان و مفاهیم مشترک فلسفه است.

واژه‌های کلیدی: ناس، انسان، مردم‌شناسی ادیان، انبیاء، محی الدین عربی

مقدمه: پیدایش جوامع سه دینی و ضرورت پیدایش متکلمان سه دینی و گفتگوی ادیان :

الف: جامعه شناسی ترکیب جمعیتی که زمینه گفتگو شد، شکل گیری جوامع چند دینی و چند نژادی

پدیده ای جامعه شناختی در غرب اسلامی در اثر بزرگترین مهاجرت نظامی فرهنگی از شرق به غرب روی داد . این پدیده اجتماعی که با شکل گرفتن ترکیب جمعیتی و نژادی همراه بود زمینه بحث عمیق گسترده و طولانی بین ادیان شد . پس از فتح شبه جزیره ایبری در جنوب اروپا نخستین اتفاق تغییر جمعیتی بود و به علت حمایت و مقاومت مردم بومی ایبری به مسیحیت ، جوامع چند نژادی (ایرانی خراسانی - عرب - بربر - بومی ایبری بربر) - مسیحی یهودی مسلمان شکل گرفت که دائم در حال صلح و جنگ بودند و نیاز به الگویی برای زندگی مسالمت آمیز کنار هم داشتند (۱) . نخستین گفتگوهای برخورد های ادیان در این منطقه صورت گرفت و کلیسا و کنیسه و مسجد و علمای آن ها هزار سال وقت خود را صرف بحث ها و منازعات واگرایانه یا اندکی هم گرایانه بیهوده کردند . مثال بحث واگرایانه در امور جزئی شرعیات و مناسک خاص سه دین بود مانند هزار سال بحثی که مسیحیان و مسلمانان در مورد طهارت انجام دادند که با آب طاهر می شود یا با سنگ و کلوخ و دستمال و هنوز هم ادامه دارد . و بحث های هم گرایانه مانند الله شناسی که از لول در اسپانیا شروع شد و هنوز هم ادامه دارد و در کتاب الله شناسی معاصر آمده است. بر مبنای برداشتی از تثلیث در این کتاب ، مسیحیان معتقد به تثلیث اعتباری موحد و داخل در دایره اهل کتاب مقبول قرآن هستند . پژوهش حاضر براساس فعالیت های شرق شناسی در شناخت متقابل و گفتگوی ادیان که از پایان قرون وسطی در اسپانیا شروع شد به این نتیجه رسیده است که شرق شناسان در دوپارادایم فعال به طرف معارف ادیان رفته اند و همین دورا این مقاله تاحدی تبیین و تحلیل کرده است . در کتاب تاریخ تحلیلی اندلس متذکر شده است که ایبری بهترین نقطه زمین برای تحقیقات سه دینی است. این جزیره شاهد ابن عربی و ابن سبعین بود که در این راستا عمل کردند و تحقیقات سه دینی ارایه کردند . زمینه سیاسی اجتماعی این تحقیقات بود زیرا حتی الفونس از آن سوء استفاده کرد و عقاید سه دینی را در اندلس به مرحله استفاده عملی رساند و الفونس اعلام کرد نامه ای از پیامبر خدا و اسلام دارد که او رهبر و ناجی سه دین یهود و مسیح و محمد در ایبری است و....

دامنه تجفیات سه دینی به تونس زادگاه قدیس اگوستین رسید. و لول برای این تحقیقات در تونس اقامت گزید و اعلام کرد خلیفه حفصی مستنصر قصد مسیحی کردن تونس دارد و در زمانی که لوئی نهم و لول احتمال می دادند - جنگ صلیبی هشتم به رهبری لویی نهم در گرفت و تونس محل بسیاری از گفتگو های ادیان اشغال نظامی و مضطرب شد . روند مناقشات و گفتگوی ادیان بوسیله حفصیان در تونس رواج یافت و محصولات فراوان داشت از جمله آثار آن اسلام آوردن یکی از مبشران مسیحی در دربار سلطان احمد حفصی بود . و او عبدالله ترجمان لقب گرفت و مترجم مخصوص سلطان شد (۲) .

ب: شرق شناسی فرانسه پیشگام در مطالعات اسلامی و تطبیقی:

شرق شناسی فرانسه با چند هزار مخطوط عربی پیشگام در مطالعات عربی اسلامی است و نخستین کتاب در مورد اسلام و محمد را منتشر کرد و ده ها کتابخانه و مرکز تحقیقات عربی در پاریس و شهرهای فرانسه و شمال آفریقا دارد . در ۱۶۷۱ کتاب حیاة محمد را منتشر کردند اولین کتاب فرانسوی ها در مورد پیامبر اسلام که او را خیر و برکت جزیره العرب معرفی کرده است و نخستین کار تطبیقی از " دی با ستوریت " کتابی در تطبیق ادیان سه گانه شرقی کنفسیوس ، اسلام و زردشت در ۱۷۸۸ برای بیشترین توفیق بین این سه دین تدوین شده است ..

۱-هم گرایی ادیان در گزاره های تاریخی و ایمانی مانند: ایمان می اورم تا بفهمم

۱-۱-اهمیت و جایگاه منحصر به فرد ایمان در کسب معرفت

این جمله نزد بسیاری از محققان نقطه مشترک ادیان ابراهیمی و همه ادیان است و جمله کلیدی الهیات سیستماتیک ادیان در قرون وسطی در بیان قدیس اگوستین است (۳). این جمله صرف نظر از میزان اعتبار منطقی و نقدهای فروانی که بویژه دوره مدرن بران شد قرن ها بر اندیشه کلامی و فلسفی غرب مسیحی حکومت کرد. بحث و تعمیق و تفلسف در این جمله بیشتر سرمایه هم گرایی در ادیان است. شبیه ان در آموزه های اسلامی هست که در قران می فرماید:

مردم، امتی یگانه بودند؛ پس خداوند پیامبران را نویدآور و بیم‌دهنده برانگیخت، و با آنان، کتاب [خود] را بحق فرو فرستاد، تا میان مردم در آنچه با هم اختلاف داشتند داوری کند. و جز کسانی که [کتاب] به آنان داده شد -پس از آنکه دلایل روشن برای آنان آمد- به خاطر ستم [و حسدی] که میانشان بود، [هیچ کس] در آن اختلاف نکرد. پس خداوند آنان را که /ایمان آورده بودند، به توفیق خویش، به حقیقت آنچه که در آن اختلاف داشتند، هدایت کرد. و خدا هر که را بخواهد به راه راست هدایت می‌کند.

۱-۲-الله شناسی تطبیقی از تثلیث حقیقی تا تثلیث اعتباری

در کتاب الله شناسی در الهیات سیستماتیک اسلامی الوهیت طوری تبیین شده است که به تثلیث اعتباری می رسد (۴). در تفسیر و تاویل تثلیث زمینه هایی برای واگرایی و هم گرایی بین اسلام و مسیحیت مطرح شده است. این بحث در گذشته در اثر برخورد اندیشه ها مسیحی و اسلامی از آغاز فتوحات روی داد و باعث پیدایش عقاید جدیدی در مسیحیت در مورد ماهیت عیسی شد.

۱-۳-هم گرایی در گزاره های تاریخی

چند شرق شناس مانند خانم پاتریشیا کرون، کوشیده اند سیر یکسانی از مفاهیم الوهی را در انبیاء ابراهیمی دنبال کنند. این مفهوم در آموزه های اسلامی هم آمده است. از پنجمین امام نور(ع) نقل کرده اند که: پیش از نوح پیامبر (ع)، مردمی بودند که براساس فطرت خداجویانه زندگی می کردند و با مشعل خرد راه می سپردند؛ و از آنجا که خدا نیاز بشر را برای رشد و کمال به رسالت و دین آسمانی می دانست، پیامبران را در میان آنان برانگیخت تا نویدرسان و هشداردهنده باشند و در مورد ایه قران که کان الناس امه واحده م - منظور از امه پیروان و فرزندان ادم نخستین پیامبر است -برخی دیگر بر این عقیده اند که مقصود از امت یگانه، آدم(ع) است که رهبر و پیشوای نسل خود بود، و خدا در میان نسل او پیامبران را برانگیخت.

۲-آغاز توجه شرق شناسی به گفتگوی ادیان

۱-۲-تاسیس مدارس عربی و شناخت معارف در دیرها - طلیطله - اشبیلیه مکاتب گفتگوی ادیان

طلیطله شهری است که قرن ها پایتخت سنتی اسپانیا بود و در آن چندین مدرسه آموزش زبان عربی و انتقال معارف اسلامی تاسیس شد . اشبیلیه و بلنسیه نیز از دیگر مراکز تاسیس مدارس عربی است. افراد بزرگی حتی از راهبان از ایبری و اروپا در این دیرها عربی اموختند و بامعارف دین اسلام آشنا شدند . فعال ترین افراد ان یهودیان منتصر بودند. برخی مراکز غیر کلیسایی هم مورد توجه افراد مسیحی قرار گرفت و در آن مکان ها درس اموختند . مسیحیان عالم مانند پاپ سیلستر ، در تونس در جامعه زیتونه عربی ومعارف اسلامی اموخت و با معارف اسلامی آشنا شد (۵) . هم زمان فرانسه در تاسیس مراکز شناخت اسلام و تعلیم زبان عربی پیشگام است . :

۲- نخستین شرق شناسان مسیحی و طرح گفتگو و شناخت علمی ادیان

۱- June de sevilla یوحنا اشبیلی نیم قرن دوازدهم میلادی یهود -

-یوحنا داوود اسپانیایی یهودی منتصر مترجم اثار ابن رشد - اسقف طلیطله ۲ (June de Abendaud)

ب- رایموند مارتینی ۱۲۳۰ - ۱۲۸۴ M.Martini

در تونس در عربی متبحر شد و به قران مسلط شد و صحیح مسلم وبخاری را حفظ کرد کتاب او خنجر الایمان فی الرد علی البهود و المسلمین در طول چندین قرن الگوی و پارادایم مجادله و گفتگوی بین ادیان و فقههای اسلام و مسیحیت و یهود بود و در سال ۱۶۵۱ در پاریس منتشر شد .

ج-البرت کبیر -

- Albert de Grand 1280-1206

کتاب مفصلی با عنوان قضایا فلسفیه و لاهوتیه بر اساس ارای غزالی ابن سینا و فارابی و ابن رشد نوشت که قرن ها مورد استفاده بود

از معارف یهودی اسلامی مسیحی و وثنی استفاده کرد برای تدوین این اثر استفاده کرد.

د- توماس اکوئینی

۱۲۷۴-۱۲۲۵ مجموعه بزرگی از معارف الهیات از او باقی ماند که به گفته خودش از غزالی فارابی ابن رشد و ابن سینا و اسحق اسرائیلی و ابن جبرول و ابن میمون سود جست .

ذ- رجر بیکن ۱۲۷۴

توراه را و عبری را نزد علمای یهود فرا گرفت ۱۲۱۴-۱۲۹۴

و- ایموند لول ۱۲۳۵-۱۳۱۴

R.Lullo

راهب فرنسیسکن معروف به صوفی نصرانی کتب بسیاری در گفتگو و رد یهود و مسلمین تالیف کرد. نقطه اوج تحقیقات سه دینی با او به مرحله کلاسیکی خود نزدیک شد و حافظ قران و مسلط به عربی و مدرسه عربی در اراکون و معهد الدراسات الاسلامیه در مادرید و مراکز تحقیق اسپانیا در شرق دانشگاه های اروپا را وادار و تشیق عربی و اسلام و یهود وزبا عبری کرد و در چهار دانشگاه اروپا کرسی شنخت و تعلیم عربی عبری و کلدانی دایر کرد در اکسفرد بولونیا و پاریس و صلمنک و شرط کار در کلیسا را ترجمه متون به عبری عربی و کلدانی در رد بر مخالفان دین قرار داد. او کتابی با عنوان ثلاثه الحکماء که یک یهودی و مسیحی و مسلمان در گفتگو باهم فضائل دین خود را مطرح می کنند. و کتاب تاءملات فی الله و متصوفه و عرفای بزرگ چون ابن سبعین و ابن عربی و تلمسانی ملاقات کرد

۳-۱- آثار عملی جنگ های صلیبی در گفتگوی ادیان:

جنگ صلیبی روح شرق و غرب را صیقل داد از جمله رویکرد عرفانی در دوسوی جنگ به عرفان بود.

الف: علل عرفانی جنگ های صلیبی -

پس از جنگ های صلیبی مسیحیان عملاً پوشاک خوراک گفتار و خانه سازی و معماری مانند معماری خانه و قلاع را از مسلمانان تقلید کردند. در لباس نظامی و شعارات و علامات آن و تیر و سپر و کبوتر نامه بر و استفاده از موسیقی نظامی و نویسندگان صلیبی به کرامت و صفات انسانی مسلمان و تاثیر پذیری صلیبی ها از آنان بعد از جنگ صلیبی اعتراف کرده اند و حتی ویل دورانت، در قرن بیست تحت تاثیر آن گزارش ها می نویسد: مسلمانان در نبرد های صلیبی نسبت به مسیحیان دارای ظرفیت و تلرانس بودند چون وقتی در ۱۴ هجری قدس را تصرف خون ریزی کمی اتفاق افتاد اما وقتی صلیبی ها قدس را گرفتند تا زانوی اسب آن ها در قدس در خون فرو رفته بود و این دلیل بر ظرفیت اخلاقی مسلمانان نسبت به مسیحیان در جنگ های صلیبی است.

ب: جایگاه محی الدین عربی در گفتگوی ادیان

جهان هم زمان جنگ صلیبی شاهد ظهور شیخ اکبر میراث شرق و غرب جهان ابن عربی است. محی الدین عربی با آن که در زمان جنگ های صلیبی در شامات حضور داشت و جبهه اسلامی را به جنگ تشویق می کرد عقاید او مبنای نظری نگاه حکیمانه به جنگ بین پیروان ادیان است. باید کلمه پیروان ادیان را نام برد نه جنگ ادیان، ادیان باهم جنگی ندارند و موسی و عیسی هایی که دچار حرص دنیا شده اند و از پیروان دین مسیح و موسی هستند با نام موسی و عیسی که در واقع در صلح مطلق هستند، با هم می جنگند و دویست سال جنگ های کلاسیک صلیبی فقط برای زمین خواری و دنیا طلبی شاهزادگان اروپایی طول کشید. این مبنای حقیقی محی الدین در مورد وحدت ادیان و جنگ پیروان را مولانا به فارسی سروده است بی رنگی دین حقیقی اسیر رنگ کلیسای دنیا طلب زمین خوار شد و... بسیاری از محققان اروپایی و عرب تصریح کرده اند که فقط صلیبی اول به نام خدا بود و بقیه آن ها فقط برای تامین منافع شاهزادگانی بود که به سپاهیان خود وعده سرزمین های زرخیز و... را در شرق می دادند و رنگ خدایی صلیبی را تغییر دادند و رنگ دنیا زدند (۷):.

چونکه بیرنگی اسیر رنگ شد

موسیقی با موسیقی در جنگ شد

چون به بیرنگی رسی کان داشتی

موسی و فرعون دارند آشتی

۴- فلسفه و عرفان زمینه مشترک بین ادیان - عقل و عرفان و شهود برای همگرایی و گفتگوی ادیان - پارادایم محی الدین عربی -

۴-۱- اصالت و ریشه اسلامی گفتگوی ادیان براساس عرفان و فلسفه - الگوی ابن عربی در جامعه متنوع و متکثر اندلس - ابن عربی الگوی عرفان - تدوین وحدت انبیاء در فصوص الحکم (۸)

بدون تردید محی الدین عربی و شیوه عرفانی و فلسفی او ترکیب خاص فلسفه و عرفان بوسیله او و معاصرانش چون ابن سبعین الگوی تاسیسی گفتگو و همگرایی ادیان است. محی الدین عربی عارف فیلسوف مرسی اندلسی شیعه دوازده امامی که تعبیر عمیق در مورد تشیع دارد، ریشه عرفانی و فلسفه و انتولوژیک گفتگوی ادیان است. او در کتاب فصوص الحکم نبوت و امامت را شعبه ولایت و ان را چون انگشتی تصویر کرده است. که نگین های ان انبیاء هستند و همگی دلایل یکسان معرفت و هدایت و نور هستند و مصداق ایه - لانفرق بین احد من رسله - است. کتاب فصوص او با بحث های مقدماتی فلسفی شروع شده است و مبتنی بر اصاله الوجود است. الگو و پارادایم محی الدین که در جامعه سه دینی زندگی می کرد ابتداء بوسیله شرق شناسان رد یابی و کشف شد و یکی از ان ها که ملاقات های متعدد با ابن عربی و پیروان او و فلاسفه و عرفای اسلامی زمان او داشت، لول، است، لول به شدت متأثر از شیخ اکبر است و تصوف او را قوی کرده است و به لول " صوفی نصرانی " می گویند. و همچنان محی الدین شناسی در راس شناخت عرفان بوسیله محافل شرق شناسی است و..... امروزه یونسکو کرسی فعال محی الدین شناسی برپا کرده است (اشاراتی از ان در گفتگوهای محقق معاصر عرفان اسلامی، رولان پیچ المانی وجود دارد). نظریات محی الدین در ادوار بعد از او با برداشت های صوفیانه عرفانی و فلسفی بیان شده است. مباحث ماهیت نبوت و ولایت و ظهور در اخرازمان و ضرورت امام و موحود منتظر غایب و ماهیت عرفانی هریک از انبیاء در کتاب آمده است که مبانی نظری مشترک بیان ادیان و سرمایه معنوی گفتگوی ادیان برای هم زیستی و همگرایی است. ملاحظه دقیق چنینش پیامبران در فصوص الحکم پایه مستحکم و پارادایم متقن در گفتگوی ادیان است. او الگوی معاصران در شیوه خود با نام تصوف فلسفی است. که بوسیله صدر الدین قونوی و مولانا رومی به خوبی به عربی و فارسی در مفاتیح الانس و فصوص الحکم تبیین شده است. تعبیر کتاب و نام گذاری ان بوسیله محی الدین از وحدت انبیاء به فصوص حکمت (نگین های دانش) به فارسی شعر مولانا یک نور و در ابگینه هرکدام به رنگی است و همانطور که ابن عربی می گوید هرکدام به شکل یک نگین است. تازه این در اقیانوس فصوص الحکم محی الدین است. شیخ اکبر چیزی از ماهیت و انتولوژی و واقعیت وحدت ادیان باقی نگذاشته است و شرابی که محی الدین در غرب اسلامی انداخت به فارسی شیرین در میکده مولانا در قونیه در شرق اسلامی اندکی به ظهور رسیده است. او در یک داستان خاص (آن پادشاه جهود که نصرانیان را از بهر تعصب می

کشت) به مسئله تعصب در ادیان پرداخته است و انبیاء را یک جوهر خدایی و تعصب در رفتار با پیروان ادیان را خلاف مبنای وحدت وجود انسته است. دو ویژگی جماعت انبیاء در کلام محی الدین و مولوی عامل همگرایی است: ۱- جوهر واحد انبیاء ۲- معراج انبیاء برای قرب به حق (۹)

الف: نور واحد و تابش های مختلف - یک نگین و شکل های مختلف

آفتابی در هزاران ابگینه تافته پس به رنگ هریکی تابی عیان انداخته

جمله یک نور است اما رنگ های مختلف اختلافی در میان این و آن انداخته

ب: قرب حق با معراج ها و مسالک متعدد - غور در معراج عامل هم گرایی - بی انصافی دانته

۴-۲- تفلسف در معراج عامل هم گرایی :

از معراجنامه های اسلامی و ادبیات فارسی تا کمدی الهی دانته - م ۱۳۱۸ - راه طولانی در قرون وسطی طی شد و ده ها معراجنامه در ادبیات فارسی و عرب پدید آمد و موضوع اصلی ادبیات شد. این جریان به ادبیات غربی هم از راه برخورد با اعراب حاصل شد و دانته به زبان مادری تحت تاثیر معراجنامه عربی رسید و دانته کمدی الهی را خلق کرد که شرح و تصویر سه سفر به آسمان الهی دوزخ بهشت و برزخ است و همراه با وصف طبقات مرد م و علما و انبیاء در این سه مکان با چینش تعصب به مسیحیت در نزدیکی و اندکی پس از جنگ های صلیبی و یکی از عوامل مهم همگرایی را دانته تبدیل به عامل واگرایی کرده است. معراج یکی از زمینه های مشترک و هم گرایی ادیان است و ادیان مختلف به صور متفاوت از معراج پیامبر خود و ذوات مقدس خود یاد کرده اند. مولانا در فرازی به وحدت بخشی معراج اشاره کوتاهی دارد. به گفته محققان بسیاری ادبیات دانته کمدی الهی که شبیه معراج نامه هایی اسلامی است را براساس آن ها نوشت اما در آن ها رعایت انصاف نکرده است و با این که وام دار آن است مخالف سیره انصاف و عقل عمل کرده است. سیره عرفان و عقل سیره پیامبر در وصف ماهیت معراج که در واقع قرب حق است که قابل اندازه گیری نیست و هدف انبیاء از سفر معراج است.

هر نبی و هر ولی را مسلکی است === لیک تا حق می پرد جمله یکی است

گفت پیغمبر که معراج مرا نیست بر معراج یونس اجنبا

آن من بر چرخ و آن او نشیب زانکه قرب حق برونست از حس

۴-۳- ابن رشد و الگوی هم زیستی ادیان در جوامع متکثر چند دینی و متکلمان سه دینی - طرح فلسفه

جهانی

افکار ابن رشد و نفوذ آن در غرب مسیحی و جامعه یهودی ایبری دلیل بر اصالت معارف اسلامی در گفتگوی ادیان است. اوعملا الگویی ارائه کرد که قبول مطلق آن به وحدت واقعی ادیان می رسید. ابن رشد که بهترین شاگرد او در اسپانیا موسی بن میمون یهودی صاحب متن کلامی دلالة الحائرین است که زمینه مشترک سه دینی دارد. ابن رشد متأثر از ابن عربی و

معاصر او با او ملاقات هایی داشته است و او جنبه فلسفی نظریه وحدت ادیان را توسعه داد و در اثری که بر مبنای جمع بین شریعت و حقیقت است در صدد ارایه طرحی برای همزیستی ادیان در اندلس است. و فلسفه جهانی قالب طرح او است عقل گرایی و فلسفه اندیشی روش ابن رشد در گفتگوی ادیان است فلسفه وسیله گفتگو است (۱۰)

۵- پارادایم صلیبی تقابل ادیان به جای گفتگو

۵-۱- کاهن شرق شناس معاصر فرانسوی و جنگ صلیبی به جای گفتگو

بنا به برآورد کاهن ظهور اسلام و دین حضرت محمد که همه منافع مسیحیت را در شرق از بین برد و در غرب تهدید کرد با پاسخ دیر هنگام جهان مسیحیت در شکل جنگ های صلیبی ظاهر شد. در این دیدگاه گفتگوی دو دین جهانی در حاشیه و در قالب جنگ های جهانی صلیبی قابل بررسی است. در پارادایم صلیبی ادیان به واگرایی می رسند (۱۱).

۵-۲- برنارد لوئیس برخورد تمدن ها

لوئیس برخورد تمدن ها را جایگزین گفتگو کرده است. این شرق شناس یهودی ذات تمدن ها را تقابل و درگیری ارزیابی کرده است. جزو نخستین آثار در مورد برخورد تمدن که در زیرمجموعه نظریه فوکویاما است کتاب برخورد فرهنگ ها و تمدن های لوئیس است (۱۲).

۶- پارادایم وحدت فلسفی و ذاتی ادیان در شرق شناسی

غرب مسیحی هم مانند شرق عرفایی را تجربه کرده است که به وحدت ذاتی ادیان اهمیت داده اند و در مورد آن تلاش علمی دارند. در دوه مدرن اکهارت و کربن تحقیقات با تاثیر در این زمینه ارایه کردند.

۶-۱- هانری کربن و رویکرد شناختی و انتولوژیک و فلسفی به اسلام و مسیحیت - الهیات جهانی

کربن به الهیات تطبیقی روی آورده است و به نقاط مشترک الهیات سیستماتیک اسلام و مسیحیت پرداخته است. الهیات از نخستین شاخه های علم در حوزه آموزش عالی در تمدن غرب مسیحی است، که در کنار پزشکی و حقوق در نخستین دانشگاه های اروپا، در سربن فرانسه در سالرنو ایتالیا و آکسفورد انگلستان تحت اثر کلام اسلامی شکل گرفت و مانند کلام اسلامی وظیفه آن دفاع از ایمان مسیحی با استفاده از ابزار فلسفه و عقل بود (۱۴). بر این مبنای الهیات تطبیقی، مهمترین موارد توجه خاورشناسی در اروپا بوده است و در خاورشناسی اروپایی و اخیرا شرق شناسی آمریکایی به طور مبسوط به آن پرداخته اند و نوع پیشرفته ای از آن در حوزه شرق شناسی ایرلند و انگلیس ارائه شده است. شاخص ترین کار کلاسیک در الهیات تطبیقی در همکاری دانشمندان ایران و فرانسه، وزیر نفوذ علمی و شخصیت نورانی علامه طباطبایی و شوق علمی «هانری کربن» نمونه اعلای آن در بررسی معارف حضرت علی (ع) است؛ از جمله در سفارشات حضرت علی (ع) به کمیل بن زیاد است؛ بسیاری از خطبه ها و نامه های حضرت علی (ع) است که منبع غنی آموزه هایی است که در کتاب عرفانی انجیل نمونه های آن ذکر شده است. امام اول (ع) در گفتگویی که آموزه انجیل آشکارا از آن مفهوم می شود، فرمود: «هر که مرا دید خدای را دیده است» در یکی از گفته های ایشان به کمیل آمده است: در بامداد اول، نوری طالع شد و بر هیاکل توحید درخشید، منبع مشترک الهیات تطبیقی، مسیحی و اسلامی، تاریخ مقدس است و تاریخ مقدس مفهوم مشترک این دو حوزه

است که به وسیله معارف انجیلی حضرت عیسی(ع) و معارف قرآنی پیامبر اسلام(ص) شکل گرفت و به وسیله دوازده امام قوام پیدا کرده است .

ماهیت تاریخ مقدس در دیدگاه «هانری کربن» نمونه الهیات تطبیقی اسلام و مسیحیت، ماهیتی فرا تاریخی دارد و مجموعه علوم و معارف است که اصطلاحاً به آن ارث انبیاء، معارف نبوی و معارف ولایت و معارف اهل بیت گفته‌اند و در آموزه‌های شیعه دوازده امامی منعکس شده است. حضرت علی(ع) در خطبه آفرینش، نخستین خطبه نهج‌البلاغه، میزان برتر الهیات تطبیقی را ترسیم نموده است؛ شناخت نبوت در این خطبه، شناخت جایگاه هندسی و محل واقعی نبوت در روند عام آفرینش است که در الهیات جهانی و در هستی‌شناسی فرا تاریخی نبوت / از جایگاه مشترک بین /الادیانی برخوردار است. ترسیم حضرت علی(ع) در خطبه آفرینش میزان جهانی هستی‌شناسی و آنتولوژی نبوت است که به گفته کربن، آینده «الهیات عمومی تاریخ ادیان» است. از جمله نکات مشترک و تطبیقی الهیات مسیحی و اسلامی که دارای نقطه عزیمت و هدف مشترک و شیوه واحدی است؛ وجود دوازده وصی پس از پیامبران اولوالعزم است. حضرت علی(ع) در خطبه نخست، می‌فرماید: خداوند پس از آفرینش آدم از بین اولاد او پیامبرانی را برگزید و برپایه وحی از آنها پیمان گرفت و این روند قرن‌ها سپری شد «علی ذلک نسلت القرون» تا سرانجام خداوند سبحان محمد(ص) را فرستاد، و سپس از جایگاه منحصر به فرد آل نبی (دوازده امام) در امتداد جریان نبوت یاد کرده است و جایگاه هستی‌شناسی و آنتولوژیک، خاندان وصایت و ولایت به عنوان قطب عالم امکان را متذکر شده است و اینکه سیر منظم ولایت در لحظه تاریخی جانشینی و انتقال نبوت، از کار کرد تاریخی خود بازمانده است، اما در بیان کربن در چارچوب الهیات تطبیقی مفهوم مشترک ولایت در دو حوزه اسلامی و مسیحی، مفهومی فرا تاریخی است که وظیفه مشترک دوازده امام شیعی و دوازده امام مسیحی، انتقال میراث و پیام نبوت است که کارکردی فراتاریخی است و بنابر امامت محمدی، مجموع تاریخ مقدس در وجود افرادی است که روی زمین ملاء اعلا دوازده‌ها را ممثل ساخته‌اند و اختتام ادیان نبوی را که به باطن آن هدایت کرده‌اند، یکپارچگی و رابطه منطقی کامل می‌یابد و تشیع به عنوان باطنی‌گری اسلام، پایان کامل هر عقاید باطنی است، و آستان نبوت تشریعی بسته شده است اما آستانه ولایت تا روز قیامت باز است (۱۵) .

۶-۲-۱- اکهارت (۱۲۶۰- ۱۳۲۷) آلمانی وحدت عرفانی ادیان

هم‌گرایی بر اساس عقل‌گرایی ابن رشد، الگویی شد به اکهارت رسید. او بر مبنای ارسطویی فلسفه مشاء در تبیین سینوی نوعی عرفان نظری در حوزه مسیحی برپا کرد. آثار او نمادی از همگرایی اسلام و مسیحیت در الوهیت است. در الهیات سلبی او الوهیت برتر از تثلیث و مبتنی بر اندیشه عرفانی وحدت وجود محی الدین و فلاسفه اسلامی است و گویا به طرف نوعی تثلیث اعتباری رفته است. که به بیشترین هم‌گرایی می‌انجامد. اکهارت تبیین خاصی از الوهیت و خدا دارد که در چهره‌جوب الهیات سیستماتیک مسیحی قرار دارد و با مفاهیم عرفان اسلامی همگرایی دارد. مایستر اکهارت عارف آلمانی متأثر از ابن رشد و ابن سینا است و در میزان درستی این مطلب این کتاب در بسط آن است با نام: (تولد عرفان آلمانی از روح فلسفه اسلامی) میزان تطبیق الهیات اسلامی و مسیحی را نشان می‌دهد. عرفان نظری اکهارت در آثار محی الدین و مولانا قابل ردیابی است و بیشترین نقطه همگرایی الوهیت اسلامی و مسیحی است (۱۶) .

چشمی که با آن خدا را می‌بینم دقیقاً همان چشمی است که با آن خدا مرا می‌بیند. چشم من و چشم خدا چشمی است واحد؛ دیدنی واحد، معرفتی واحد و عشقی واحد.

هرگاه اراده خاص خود را کناری نهم و آن را در دستان سرورم قراردهم و برای خود هیچ نخواهم، آن گاه خدا باید آن را به خاطر من بخواهد و اگر در این مورد مرا نادیده بگیرد، خود را نادیده گرفته است. و بنابر این در هر موردی که چیزی برای خود نخواهم، خدا از سوی من اراده می کند ... هنگامی که من خود را از اراده تهی کنم، او باید ضرورتاً "هرچه برای خود می خواهد، برای من بخواهد، نه کمتر نه بیشتر ... و اگر چنین نکند ... نه عادل تواند بود و نه خدا خواهد بود. همین مفهوم هم گرایانه را مولانا آن را سروده است:.

کان لله بوده ای در ما مزی تا که کان الله له آمد جزاء

۷- بحث و گفتگو

حوزه‌های فلسفی، کلامی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در قالب مقاله، کتاب، سینما درباره گفت‌وگوی ادیان و تعارض آن‌ها می‌باشند و باید با توجه به شرایط و مقتضیات زمان و مکان انتخاب شوند

۸- نتیجه جنگ پیروان ادیان متحد

پیدایش - مفهوم جنگ پیروان ادیان متحد - مبنای نظری مشترکی که در ادبیات فارسی منعکس شده است که نوعی تاویل عرفانی تاریخ است .

۹- دست آورد:

هنوز محافل بین المللی باید رویکرد بسیار گسترده تری به معارف وحدت ادیان در کلام ابن عربی و ابن رشد داشته باشند تا آثار فرهنگ سازی آن در مراکز آموزشی و پژوهشی بیشتر ظاهر شود و به صورت زیرساخت فکری در فضاهای مختلف اعم از حقیقی و مجازی در ساختار ثابت فرهنگ است.

منابع

- ۱- تاریخ تحلیلی اندلس - ۱۳۸۹ - المصطفی - قم- شهیدی پاک محمد رضا
- ۲- دولت حفصیان ۱۳۸۲-۱۳۸۴-۱۳۹۵-۱۳۹۷ - قم سرای کتاب شهیدی پاک محمد رضا- فرهنگ و تمدن اسلامی در عهد حفصیان - ۱۳۹۵-۱۳۸۴-۱۳۸۲- شهیدی پاک محمد رضا .
- ۳- فلسفه قرون وسطی - علمی فرهنگی - تهران - کاپلستون.
- ۴- الله شناسی -
- ۵- نقش طلیطله در انتقال علوم و معارف به اروپا- ۱۳۹۷- مجله دست اوردها- تاریخ تحلیلی اندلس ۱۳۸۹- شهیدی پاک محمد رضا-
- ۶- موسوعه المستشرقین - مصر قاهره - ۱۹۹۹- نجیب العقیقی- ۵-۶

- ۷- جنگ های صلیبی - سرای کتاب قم - ۱۴۰۱ - شهیدی پاک محمد رضا -
- ۸- تحولات فلسفی کلامی عهد حفصیان/۱۳۸۴/ تصوف و عرفان دوره موحدین و حفصیان - از محی الدین تا ملاصدرا ۱۳۹۷ - شهیدی پاک محمد رضا -
- ۹- مثنوی - ۱۳۷۶ - تصحیح عبدالکریم سروش بر اساس نسخه قونیه - با امضاء ایشان - تهران -
- ۱۰- علل عواقب و نتایج هشت جنگ کلاسیک صلیبی -۱۳۸۴- مجله تاریخ ماه -
- ۱۱- تحولات فلسفی و کلامی عهد موحدین ۱۳۸۱/ تحولات فلسفی و کلامی عهد مرابطین - مجله تاریخ اسلام - ۱۳۷۸ - قم .
- ۱۲- برخورد فرهنگ ها و تمدن ها - لوئیس برنارد - تهران -
- ۱۳- تاریخ فلسفه اسلامی - ۱۳۷۷ - امیر کبیر - کربن - تهران
- ۱۴- خبرگزاری فارس - نهج البلاغه میزان جهانی الهیات تطبیقی - ۱۳۸۴
- ۱۵- فلسفه قرون وسطی - عبدالرحمن بدوی مصر قاهره - اکهارت -
- ۱۶- الهیات سیستماتیک - پل تیلیخ - ترجمه - - تهران .

The paradigm of religious dialogue

Dr. Mohammad Reza Shahidi Pak

Assistant Professor, Islamic Azad University Central Tehran Branch

Abstract

One of international dimensions of culture is religion. Basically, religions have been created as order for world, and in divine policy, place of religious culture is order of human race. This order has been part of human societies, especially in Abrahamic religions. paper has been one of concepts that have attracted attention of orientalist. discussion of religions dialogue, in modern era, it is basically a question of oriental studies. Which Orientalism put it in two paradigms of Crusades and global unity of religions . The hypothesis of research is that dialogue between religions is an anthropological debate and is close to natural requirements of man. And good orientalist views are close to it. discussion in paradigm of religions has a pattern of combination of philosophy and sociology, its origin is beyond the science of religions. The dialogue of religions has a philosophical ontology in field of human existence and is a logical paradigm. There is a linear and circle approach to human history and in every attitude to history , religious dialogue, has a physical existence. field of this

philosophical opinion is the anthropological process in history of sociology. In process of anthropology, there are at beginning of creation homogeneous group of people, without grounds of separation, and societies were homogeneous, and uniformity was their only characteristic, but societies also have secondary characteristics, which is essential necessity of change. and prophets who organize changes. Therefore, dialogue between religions has an existential place in societies, like reason for their existence, and it is a part of anthropology, and it has been investigated in the combined science of philosophy and sociology in this research, and it shows that constant existence of dialogue between religions always has its own suitable contexts and has its own suitable contexts and discussion of religious dialogue in the context of political issues is belonging complications of opposites orientalism circles, and in positive orientalism, attention is paid to ontological aspect of relationship between religions, and discussion of religions in this orientalism is closer to principle of ontology of religions, because religions are naturally for order. And multiplicity of societies have arisen and their existence is rooted in people whose existential roots are of a uniform nature, and multitude of societies goes back to unity between people that existed in beginning because unit of society is Human(Nas). But according to the historical arrangement, in any way there are many societies

Key Words: Human, anthropology, religions